

М.Я. МИКУЛЯК, начальник управління ветеринарної медицини у Волочиському районі Хмельницької області
З.В. ЯКОБЧУК, завідувач відділу Волочиської районної державної лікарні ветеринарної медицини Хмельницької області

СКАЗ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ПРОФІЛАКТИКА ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ

Сказ займає провідну позицію серед захворювань інфекційної патології. В останні роки в Україні зареєстровано значне зростання кількості випадків сказу, що вимагає пошуків причин епізоотичного неблагополуччя. Аналіз ситуації засвідчив, що в країні з'являються нові види резервуарних тварин, формуються природні вогнища й збільшується кількість спалахів захворювання.

Сказ (*Rabies*) – гостре вірусне захворювання теплокровних тварин, яке характеризується надзвичайно високою агресивністю, ураженням центральної нервової системи, нападами крайнього нервового збудження і розвитком паралічів.

Вперше про сказ згадується в Кодексі законів Стародавнього Вавилону, а описали його давньогрецькі вчені Гіппократ, Демокріт, Арістотель у V–IV ст. до н. е. Інфекційні властивості слини при сказі в собак експериментально довели лише в XIX ст. Цінке (1804), Грунер і Зальм (1813), у травод-

них – Берндт (1822), у людини – Мажанді (1883). Гальтє ще в 1881 р. намагався імунізувати кролів за допомогою внутрішньовенних ін'єкцій вірулентної слини та мозку.

Видатному французькому вченому Луї Пастеру належить честь створення антирабічної вакцини, вперше успішно застосованої 6 липня 1885 р. Тоді завдяки вакцинації було врятовано хлопчика, якого вкусив скажений собака. Саме Л. Пастер та його наукові працівники встановили збудника хвороби й розробили оригінальний метод ослаблення вірулентності вірусного контакту шляхом внутрішньомозкових пасажів на кролях, вирішивши таким чином головне питання щеплень проти сказу.

Великий внесок у вивчення сказу зробили російські та вітчизняні вчені – Х.І. Гельман, Є.М. Земмер, І.І. Мечников, М.Ф. Гамалія, М.А. Ковальов та ін.

За ступенем сприйнятливості до вірусу сказу теплокровних тварин умовно поділяють на чотири групи:

- дуже висока – лисиці, бавовникові пацюки, вовки, шакали, койоти, полівки;
- висока – ховрахи, скунси, еноти, коти, миші, а також велика рогата худоба;
- середня – собаки, вівці, кози, коні, примати (людина);
- низька – птахи.

Вірус сказу передається головним чином через слину при укусах або облизиненні (його виявили в слинних залозах 54–90 % собак, які загинули від сказу). Оскільки виділення вірусу зі слиною починається за 8–10 днів до появи клінічних ознак хвороби, необхідно тварин, які покусали людей, упродовж 10 днів утримувати ізольовано, під наглядом ветеринарного лікаря.

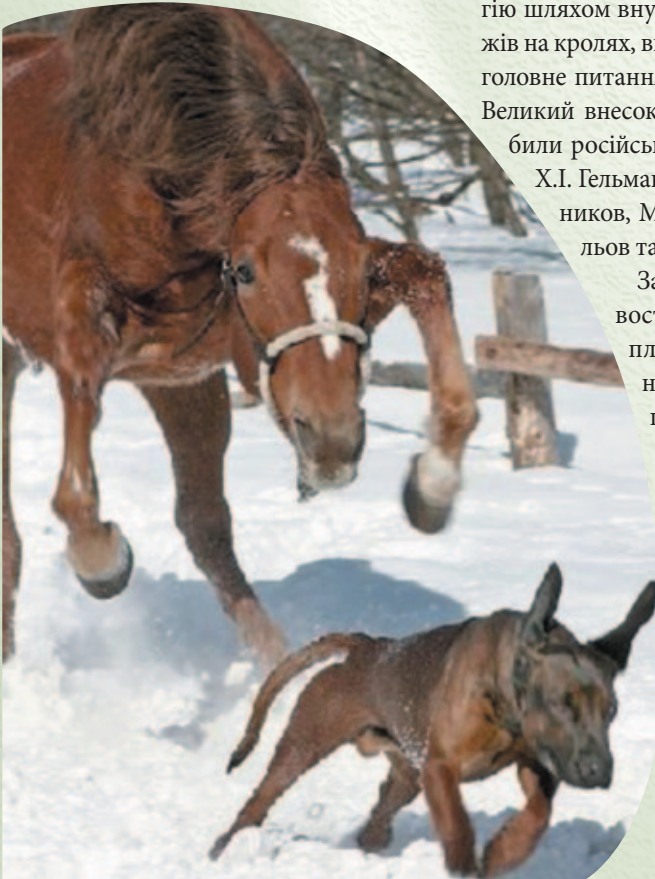
У собак інкубаційний період триває від кількох днів до кількох місяців (у середньому 2–8 тижнів), що залежить від віку, індивідуальної резистентності тварини, відстані від місця укусу до голови, розмірів і глибини рани, кількості й вірулентності вірусу. Перебіг хвороби завжди гострий. Клінічна картина характеризується підвищеною збудливістю й значною агресивністю, які змінюються депресією, розвитком паралічів, слинотечею. Визначають кілька форм клінічного прояву сказу: буйна, паралітична, атипова й особлива африканська форма – улфато.

При буйній формі сказу чітко виражені три стадії розвитку хвороби: продромальна (1,5–2 доби), стадія збудження (3–4 доби) і паралітична (2–4 доби).

При тихій формі сказу збудження виражене слабо або його взагалі не буває. Цю форму спостерігають у разі зараження собак від лисиць, вона характеризується депресією, швидким розвитком паралічів, сильною слинотечею, утрудненням під час ковтання. Загибель настає на 2–4-ту добу хвороби.

При атиповій формі реєструють виснаження, атрофію м'язів, гастроентерит, а також пізні паралічі. Така форма трапляється дуже рідко.

У великій рогатій худобі переважає тиха форма сказу. З ротової порожнини виділяється багато слини, в ділянці укусу з'являється свербіж, спостерігаються парези й паралічі кінцівок, судомні скорочення окремих груп м'язів.

Загибель худоби настає на 3–6-ту добу хвороби. При буйній формі різко підвищується рефлекторна збудливість, відзначають судомне скорочення окремих м'язів. Напади буйства змінюються періодами спокою й повторюються через різні проміжки часу.

В овець хвороба триває 3–5 діб, у кіз – 8 діб, завжди закінчується паралічима та смертю. У хворих тварин реєструють агресивність, хрипке, глухе, протяжне мекання, слинотечу, скреготіння зубами, утруднене ковтання. Загибель настає на 3–6-ту добу хвороби.

У коней сказ спостерігають порівняно рідко. Буйна форма проявляється занепокоєнням, інколи — агресивністю, прагненням утекти. З ротової порожнини витікає багато слини, губи судомно стиснуті, зіниці розширені. Частою ознакою сказу коней є свербіж на місці укусу. Напади буйства змінюються пригніченням, хода стає хиткою, ковтання утруднюється, випита вода виливається назад через ніздрі. Загибель настає на 3–5-ту добу хвороби. У разі тихої форми кінь пригнічений, упирається головою в стіну або годівницю, з ротової порожнини виділяється багато слини. Розвивається параліч ковтальних м'язів, прогресують паралічі задньої частини тіла, настає швидка смерть.

У свиней хвороба супроводжується занепокоєнням, роханням, сильною слинотечею. Інколи на місці укусу з'являється свербіж, на 2–4-ту добу після появи паралічів настає смерть.

У диких тварин найхарактернішою ознакою сказу є відсутність страху перед людьми, а також агресивність. Гідрофобії не буває. Перед загибеллю у них розвиваються парези й паралічі кінцівок.

Як профілактичні заходи передбачаються:

- відловлювання й відстрілювання бродячих собак і котів;
- реєстрація й упорядкування норм утримання в населених пунктах собак, котів і хижих тварин;
- охорона свійських тварин від нападу хижаків на пасовищах і в лісових урочищах;

Таблиця – Аналіз захворювання за роками

Роки	Кількість випадків	Види тварин				
		лисиці	ВРХ	собаки	коні	коти
2008	13	7	4	1	–	1
2009	13	6	1	4	–	2
2010	11	7	1	3	–	–
2011	7	3	2	–	1	1
2012	10	1	3	–	1	5

– щорічна профілактична вакцинація собак, а в необхідних випадках і котів проти сказу.

Продаж, купівля, вивезення собак, котів, а також диких тварин в інші місцевості дозволяється тільки за наявності ветеринарної довідки про щеплення проти сказу. Щороку в листопаді – січні слід регулювати розміри популяцій лисиць, щільність яких у період розмноження не повинна перевищувати 0,5–1 гол. на 1000 га угідь.

Щодо собак, котів та інших тварин, які покусали людей або тварин, потрібно негайно вжити карантинних заходів на 10 діб, періодично оглядаючи їх.

Сказ поширений на всіх континентах і має панзоотичний характер. При цьому 50,71% загальної кількості всіх спалахів хвороби, зареєстрованих у світі, припадає на Європу, 25,55 – Африку, 11,65 – Азію і 12,9% – на Америку (В. Бусол, В. Горжеев, В. Постой, 2002).

В Україні останнім часом простежується тенденція до зростання захворюваності на сказ серед диких тварин, собак і котів, які стають основним джерелом збудника для людини й сільськогосподарських тварин, насамперед великої рогатої худоби.

За даними Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України кількість хворих на сказ тварин в Україні в 2012 р. зросла порівняно з 2011-м на 45% – до 1762 особин. Найбільше серед хворих тварин виявилось лисиць (591 випадок), котів (438), собак (277) і великої рогатої худоби (135). При цьому збільшилася кількість населених пунктів (1550 у 2012 р. порівняно з 1080 у 2011 р.), де було зареєстровано випадки сказу тварин.

За статистичними даними Волоцької районної державної лікарні

ветеринарної медицини в останні п'ять років спостерігалася помітна варіація показників захворювання тварин на сказ.

Проаналізувавши ситуацію, ми дійшли висновку, що питання боротьби зі сказом на сьогодні є надзвичайно нагальним, оскільки кількість випадків цього небезпечного захворювання не зменшується, а навпаки, сказ із дикої природи переходить у села й міста. Як наслідок хворіють більше сільськогосподарські й домашні тварини, з них 50% – коти. Причиною захворювання є те, що їх неможливо на 100% охопити щепленнями, оскільки певна кількість котів живе у полях (бродячі).

Щеплення проти сказу – єдиний вихід уберегти своїх тварин від захворювання. Успіху вакцинопрофілактики сприяло створення низки ефективних і безпечних вакцин для перорального застосування. Було доведено, що раціональне використання пероральних антирабійних вакцин дозволяє ліквідувати сказ серед диких тварин на великих територіях навіть за умов збільшення популяції лисиць.

Метод пероральної імунізації дикої фауни проти сказу з використанням авіації, згідно з рекомендаціями ВООЗ та Міжнародного епізоотичного бюро (МЄБ), найбільш прогресивний і ефективний, а його застосування дозволило досягти стійкого епізоотичного благополуччя дикої фауни на території більшості країн Європи. На нашу думку, доцільним заходом у вирішенні цього нагального питання є щеплення проти сказу диких м'ясоїдних (лисиць). Такий захід забезпечить ліквідацію основного осередку поширення захворювання. ☉